

УДК 339.3:658

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ КОЛИВАНЬ ТА ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ТОРГІВЕЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ

Васюта Вікторія Борисівна
Житник Оксана Миколаївна

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, Україна

***Анотація.** Торгівлю можна назвати сучасною та досить перспективною формою ведення підприємницької діяльності. Вона виступає одним з найважливіших складових частин формування українського валового внутрішнього продукту, і, не дивлячись на хвилюючий шлях розвитку, стабільно становить 13-14 % протягом 2012-2021 років. Останнє десятиліття як вітчизняна, так і світова економіка піддаються постійним викликам сучасності. Для України найбільш масштабними стали збройний конфлікт на сході України 2014 р., стрімко прогресуюча пандемія COVID-19 у 2019 р. та її подальша чергова хвиля, пов'язана з вірусом SARS-CoV-2 Omicron у 2021 р., а також повномасштабна військова агресія росії у 2022 році. Кожна із зазначених подій призводила до порушення економічної та політичної стабільності держави, що у свою чергу негативно впливало й на сферу ритейлу. Авторами проведено дослідження, метою якого стало визначення впливу економічних коливань та збройного конфлікту на торговельне підприємництво в Україні. Розкрито сутність роздрібно-торгівлі, проаналізовано основні показники розвитку торговельного підприємництва за останні роки. Автори статті наголошують, що при аналізі структури товарообороту варто враховувати, що воєнні дії на території України та економічна криза впливають на купівельну спроможність населення. В результаті цього відбувається зміна споживацьких пріоритетів під час купівлі товарів. Наразі найбільший попит серед покупців мають продукти першої необхідності й товари з довгим терміном споживання такі як цукор і крупи. Сфера роздрібно-торгівлі в Україні сьогодні переживає не найкращі часи. Це підтверджують результати онлайн-опитування, яке було проведено 18-21 березня 2022 року Асоціацією ритейлерів України (Retail Association of Ukraine – RAU). Динаміка та масштабність негативних змін у структурі та обсягах товарообороту торговельних суб'єктів підприємництва підкреслюють необхідність проведення не лише економічних, а й політичних заходів на державному рівні для контролю та стабілізації поточної ситуації. Наразі актуальними є велика кількість вітчизняних та міжнародних програм, частка з них націлена саме на підтримку бізнесу.*

***Ключові слова:** торговельне підприємництво, роздрібно-торгівля, товарооборот, ритейл, розвиток.*

UDC 339.3:658

IMPACT OF ECONOMIC FLUCTUATIONS AND THE ARMED CONFLICT ON TRADE ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Viktoriia Vasiuta
Oksana Zhytnyk

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

***Summary.** Trade can be called a modern and promising form of doing business. It is one of the most important components of the formation of the Ukrainian gross domestic product, and, despite the undulating path of development, it is stable at 13-14% during 2012-2021. Retail is the more attractive and profitable part of the industry. Over the past decade, both the domestic and the world economy have been subjected to constant challenges of the 20th century. For Ukraine, the most significant were the armed conflict in eastern Ukraine in 2014, the rapidly progressing COVID-19 pandemic in 2019 and its subsequent next wave associated with the SARS-CoV-2 Omicron virus in 2021, as well as the full-scale military aggression of Russia in 2022. Each of these events led to a violation of the economic and political stability of the state, which in turn had a negative impact on the retail sector. The authors conducted a study, the purpose of which was to determine the impact of economic fluctuations and armed conflict on trade entrepreneurship in Ukraine. The essence of retail trade is*

revealed, the main indicators of the development of trade entrepreneurship in recent years are analyzed. The authors of the article note that when analyzing the structure of trade, it should be taken into account that military operations on the territory of Ukraine and the economic crisis affect the purchasing power of the population. As a result, there is a change in consumer priorities when buying goods. The greatest demand among buyers is for essential products and goods with a long consumption period, such as sugar and cereals. The sphere of retail trade in Ukraine today is going through hard times. This is confirmed by the results of an online survey conducted on March 18-21, 2022 by the Retail Association of Ukraine (RAU). The dynamics and scale of negative changes in the structure and volume of trade turnover of commercial business entities emphasize the need for not only economic, but also political measures at the state level to control and stabilize the current situation. Today there are a large number of domestic and international programs aimed specifically at supporting business.

Key words: *trade entrepreneurship, retail trade, turnover, retail, development.*

Постановка проблеми. Такий сектор економіки України як торгівля є видом господарської діяльності, який справляє досить високий вплив на формування гідного рівня життя населення. Разом з тим, будучи активними учасниками ринкових відносин, суб'єкти торговельного підприємництва перебувають під постійним впливом зовнішнього середовища. У таких умовах надзвичайно важливим для національної економіки, і зокрема торгівлі як її складової, є прийняття тих управлінських рішень котрі здатні максимально нівелювати існуючі перешкоди розвитку та покращити показники ефективності функціонування виокремленої сфери.

Зміни у територіальній цілісності України, порушення політичної стабільності та економічні кризи, що викликані стрімко прогресуючим поширенням вірусів SARS-CoV-2 і SARS-CoV-2 Omicron, – усе це є негативними факторами розвитку сфери торгівлі. Тому особливо актуальним є застосування системного підходу, а також аналізу та синтезу для комплексного дослідження діяльності торговельних підприємств України та формування у подальшому пропозицій щодо відновлення даної галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням впливу зовнішнього середовища на діяльність суб'єктів торговельного підприємництва, у тому числі роздрібно торгівлі, приділяли увагу А.І. Кашперська [1], О.О. Кавун, Ю.В. Кіндзерський, Ю.О. Бровкіна, І.В. Лазебна, Н.Т. Трішкіна та інші. Наразі важливим є більш ґрунтовне дослідження базисних умов діяльності торговельних підприємств в Україні, особливу увагу рекомендується зосередити на ритейлі.

Метою дослідження є визначення впливу економічних коливань та збройного конфлікту на торговельне підприємництво в Україні.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання: розкрити сутність роздрібно торгівлі, проаналізувати динаміку розвитку ритейлу, встановити фактичні наслідки воєнних дій на території України для сфери торгівлі. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналізу, узагальнення, системний підхід.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розрізі нинішніх тенденцій сталого розвитку української економіки, пожвавлення процесів збільшення внутрішньоринкової конкуренції у значній мірі залежить від торговельного сектору. Адже торгівля є досить динамічним видом господарської діяльності. У свою чергу, більш привабливою та прибутковою складовою цієї галузі є, власне, роздрібна торгівля. Вітчизняне торговельне підприємництво характеризується високим рівнем конкуренції, що можна вважати позитивним чинником для розвитку. Саме такі умови змушують національних виробників і суб'єктів торговельного підприємництва шукати шляхи підвищення якості продукції та адаптуватися до сучасного ринку.

Динамічність розвитку роздрібно торгівлі та досить відчутне зростання конкуренції призводить до появи нововведень у принципах ведення даного виду підприємницької діяльності. Відтак, варто зазначити, що нині роздрібна торгівля

знаходиться на такому рівні становлення, який не відповідає жорстким вимогам сучасного ринку й вимагає від керівництва прийняття раціональних і виважених рішень [1, с.120-121].

Відповідно до чинного законодавства, роздрібна торгівля визначається як вид економічної діяльності суб'єктів господарювання з продажу (без перероблення) населенню нових та вживаних товарів, призначених переважно для споживання громадянами (приватними особами) або домашніми господарствами, у магазинах, універсальних магазинах, лавках і кіосках, посилоквих торгових фірмах, торговими посередниками тощо [2].

На діяльність вітчизняних торговельних підприємств останнім часом здійснили негативний вплив декілька чинників.

Показники ефективності діяльності підприємств роздрібною торгівлі в Україні зазнали спаду ще в період 2014-2018 років. Останнє фахівці пов'язують з воєнними діями на сході України. Відтак, певна частка торговельних мереж була вимушена призупинити чи припинити узагалі своє функціонування. Спад платоспроможності споживачів призвів до того, що вони стали першочергово звертати увагу на ціну товару, а потім уже на його якість та торговельну марку виробника.

У 2019 році на економіку України здійснила серйозний вплив економічна криза, спровокована пандемією через розповсюдження коронавірусу SARS-CoV-2 [3]. Її наслідки були відчутними протягом останніх трьох років. Однією з основних проблем можна сміливо назвати зниження платоспроможності споживачів, попиту і відповідне зниження ділової активності підприємців. Усе зазначене стало результатом. Вже у 2020-2021 роках завдяки високій динамічності, а саме, переорієнтації на онлайн-сферу та швидкій адаптації до неї малі та середні підприємства мали позитивні зрушення у розвитку.

Через повномасштабне вторгнення росії в Україну з 24 лютого 2022 року вітчизняна економіка несе колосальні збитки. Відбувається руйнування промислових та інфраструктурних потужностей. Вимушене переміщення людей призвело до втрати робочої сили, споживання та збільшення розміру видатків на розв'язання соціальних питань тощо. Наразі зростає ймовірність тривалої війни з росією. Для запобігання краху економіки Україні необхідно вийти на шлях сталого розвитку під час війни. Через російську агресію страждають всі сфери економіки України, сфера торгівлі не є виключенням. Негативний вплив збройних конфліктів відчувають і підприємства, що спеціалізуються на роздрібній торгівлі.

Розглянемо деякі основні показники розвитку роздрібною торгівлі за останні роки. За даними Державної служби статистики [4] станом на 1 квітня 2022 року спостерігається загальне збільшення кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців у даній сфері. Така динаміка характерна лише для 15 із 37 видів роздрібною торгівлі (РТ), за рештою видів відбулося скорочення їх кількості (рис.1).

Найбільшого кількісного збільшення зареєстрованих фізичних осіб-підприємців мали наступні види торгівлі:

- роздрібна торгівля з лотків і на ринках іншими товарами;
- роздрібна торгівля, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет;
- роздрібна торгівля з лотків і на ринках харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами;
- роздрібна торгівля квітами, рослинами, насінням, добривами, домашніми тваринами та кормами для них у спеціалізованих магазинах;
- роздрібна торгівля книгами в спеціалізованих магазинах.

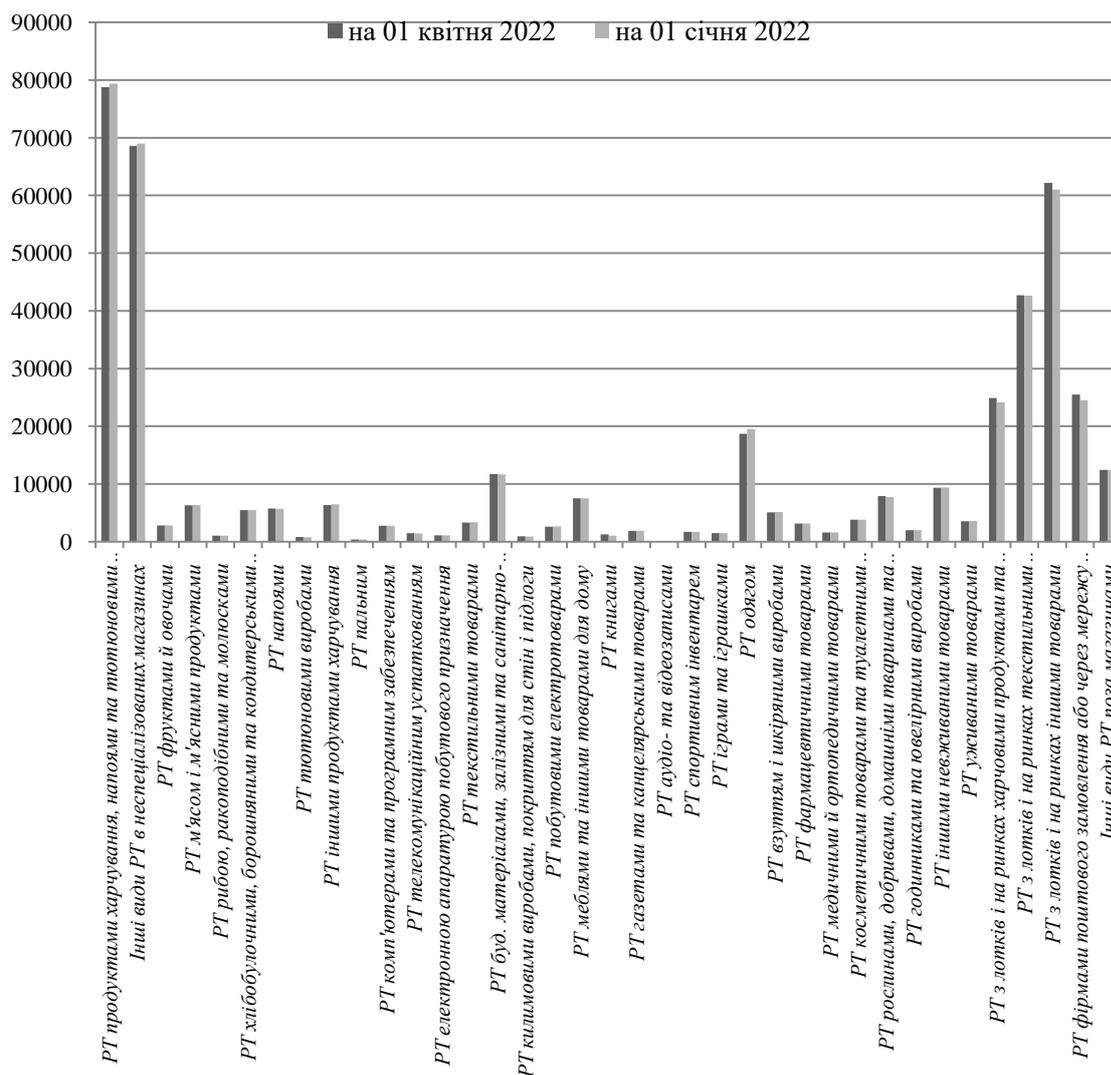

Рисунок 1. Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців в Україні за видами економічної діяльності, одиниць

Figure 1. The number of registered natural persons-entrepreneurs in Ukraine by types of economic activity, units

Цікавим є той факт, що в останні періоди для українського внутрішнього ринку характерним є значне поширення діяльності транснаціональних корпорацій. Зокрема, наразі на вітчизняному ринку роздрібної торгівлі непогані позиції обіймають наступні закордонні торгівельні мережі: «Metro Cash&Carry», «Auchan», «Zara», «Bershka», «Stradivarius» тощо.

Певною мірою дану експансію з боку іноземних корпорацій можна назвати позитивним явищем. Адже даний процес спровокував пришвидшення розвитку вітчизняних торгівельних мереж, серед яких «Фуршет», «Велика кишеня», «АТБ», «Fozzy Group» та інші. Таким чином, на ринку роздрібної торгівлі відчутно посилилася внутрішня конкуренція, і разом з тим відбулося заповнення ринку товарам високої якості [5, с. 115].

Роздрібний товарооборот являє собою універсальний економічний показник, який відображає масштаби та рівень задоволення попиту споживачів продукції, і відповідно, обсяги залучення купівельних фондів населення. Динаміка величини

товарообороту характеризує рівень розвитку виробництва й стимулювання, сприяння пришвидшенню обороту капіталу виробничих суб'єктів господарювання та стану грошового обігу у цілому. Відтак, розмір роздрібного товарообороту торговельних фірм можна назвати одним із головних показників соціально-економічного розвитку окремого регіону чи держави загалом [6, с. 141].

Основними умовами розвитку роздрібного товарообороту прийнято називати наявність необхідної кількості товарів і послуг, які задовольняють очікування та побажання, тобто попит, покупців за усіма рисами: ціновою політикою, якістю. Ще одним важливим фактором є наявність широко розгалуженої роздрібно-торгівельної мережі. При цьому дана мережа повинна мати гідний рівень якості обслуговування споживачів, що відповідає всім чинним нормам, і володіти сучасним обладнанням. У загальному вигляді реалізація продукції споживачам відбувається через різноманітні різнотипні торговельні об'єкти, сукупність котрих і становить роздрібну торгову мережу [7, с. 180].

У січні 2022 року має місце позитивна динаміка до зростання величини товарообороту підприємств роздрібно-торгівлі на 28230,0 млн. грн. у порівнянні із січнем 2021 року (рис.2) [4].

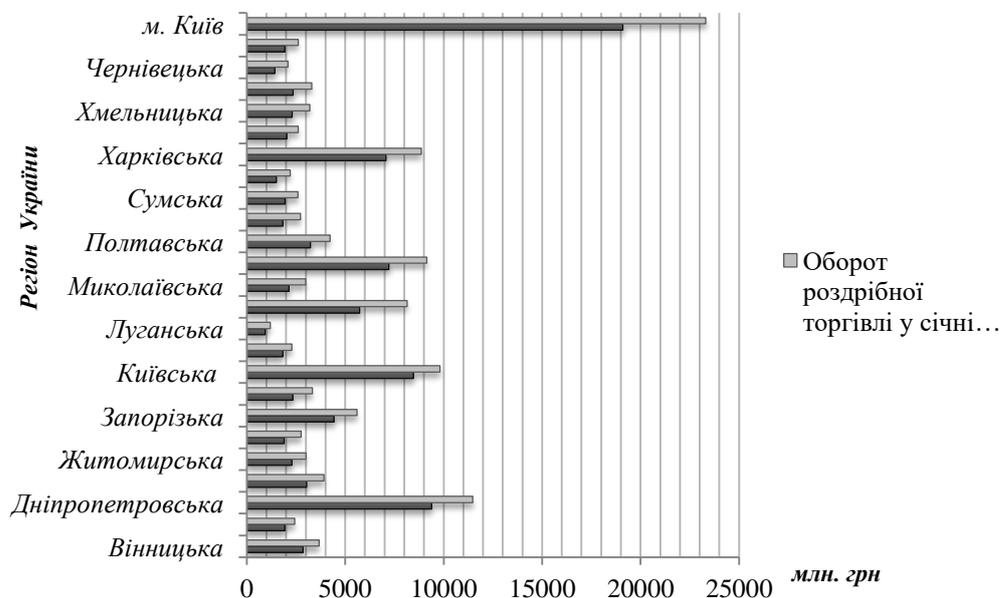

Рисунок 2. Порівняння величини обороту роздрібно-торгівлі по регіонах у 2021 та 2022 роках (у млн. грн)

Figure 2. Comparison of retail trade turnover by region in 2021 and 2022 (in UAH million)

Зауважимо, що серед товарних груп переважаючу позицію тривалий час незмінно займали непродовольчі товари. Проаналізуємо динаміку структури товарообороту за 2017-2021 роки (рис.3). При цьому варто розуміти, що воєнні дії на території України та економічна криза впливають на купівельну спроможність населення у результаті чого відбувається зміна споживацьких пріоритетів під час купівлі товарів.

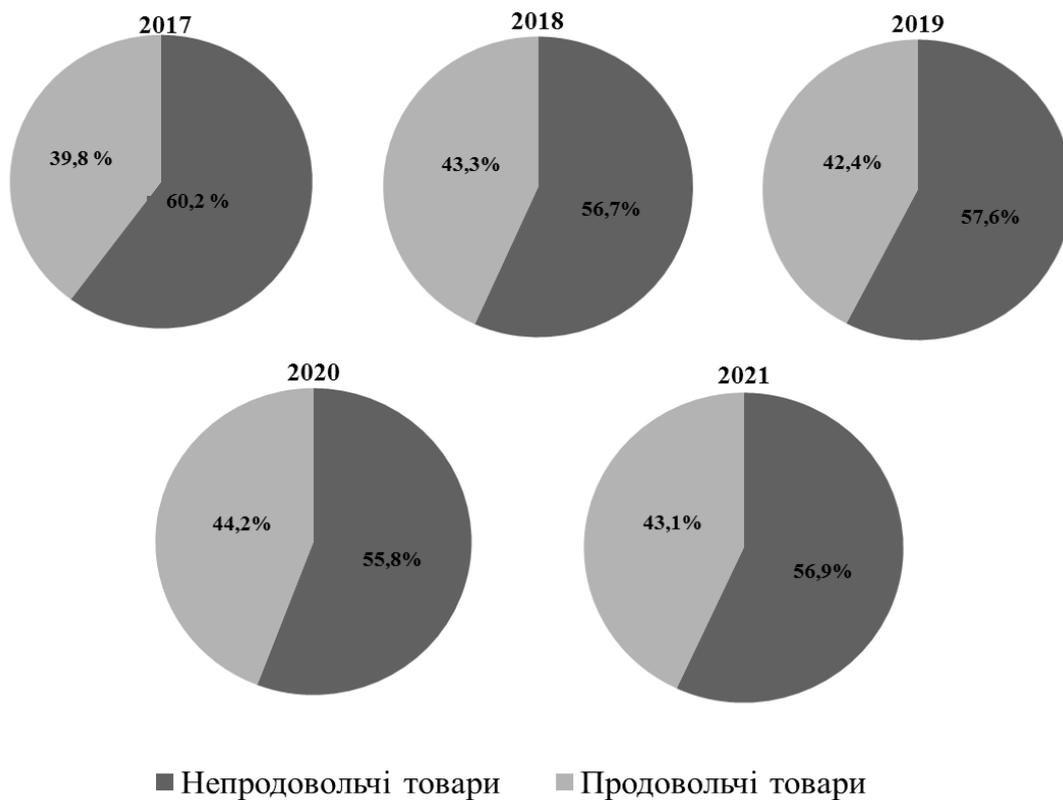

Рисунок 3. Структура роздрібного товарообороту за товарними групами по рокам

Figure 3. The structure of retail turnover by product groups by year

Наразі найбільший попит серед покупців мають продукти першої необхідності й товари з довгим терміном споживання такі як цукор і крупи. Разом з цим наприкінці квітня стало зрозумілим, що найвідчутніше скорочення товарообороту у порівнянні з січнем відбулося в наступних категоріях: сфера послуг (на 94 %), ювелірні вироби (на 89 %), одяг та взуття (на 83 %), електроніка та побутова техніка (на 74 %) тощо.

Не дивлячись на позитивні тенденції у розвитку сфери роздрібної торгівлі (ритейлу) на передодні уведення воєнного стану, варто розуміти, що нині дана галузь переживає не найкращі часи. Це підтверджують результати онлайн-опитування, яке було проведено 18-21 березня 2022 року Асоціацією ритейлерів України (Retail Association of Ukraine – RAU) (табл.1). Респондентами стали 97 власників та CEO підприємств України. Загалом за перші 25 днів ведення воєнних дій на території нашої країни близько 29 % суб'єктів торговельної діяльності, або 3946 одиниць, припинили своє функціонування з тих чи інших причин [8].

Першу десятку лідерів по регіонам за зростанням товарообороту за рік в Україні посідають місто Київ (+4198,6 млн. грн), а також Львівська (+2411,4 млн. грн), Дніпропетровська (+2095,9 млн. грн), Одеська (+1923,7 млн. грн), Харківська (+1788,6 млн. грн), Київська (+1351,3 млн. грн), Запорізька (+1167,8 млн. грн), Івано-Франківська (+996,1 млн. грн), Полтавська (+978,7 млн. грн) та Черкаська (+937,4 млн. грн) області.

Станом на 21 березня 2022 сукупна кількість функціонуючих роздрібних об'єктів склала 9701 одиниця при загальній чисельності у 13674 підприємств. Щоправда близько 15-18 % працюючих компаній діють в обмеженому графіку, в

рамках комендантської години, відкриті декілька днів на тиждень у зв'язку із бойовими діями в даних регіонах і містах.

Таблиця 1. Оцінка діяльності торгових об'єктів ритейлу в Україні станом на 21.03.2022

Table 1. Evaluation of the activity of retail trade facilities in Ukraine as of 03/21/2022

Сфера ритейлу	Кількість торгових об'єктів в галузі, одиниць	Кількість діючих об'єктів		Кількість закритих об'єктів	
		одиниць	%	одиниць	%
Заправки, бензин, паливо	1363	1163	85	200	15
Міні-маркети, супермаркети, гіпермаркети	3329	2749	83	580	17
Розважальні центри, кінотеатри	46	6	13	40	87
Ювелірні вироби	1313	194	15	1119	85
Товари для дому, хімія, косметика	2652	1928	73	724	27
Одяг, взуття	510	142	28	368	72
Будівельні матеріали	111	76	68	35	32
Побутова та цифрова техніка	554	272	49	282	51
Аптеки	3796	3171	84	625	16
Разом	13674 (100%)	9701	71	3973	29

Інші функціонуючі торгові точки зіштовхнулися з різними логістичними проблемами, ускладненням транспортних перевезень. Порушується і вчасність доставки товарів, характерною є відсутність достатньої кількості транспортних засобів для ведення логістики, не вистачає й логістичного персоналу. Досить відчутною є проблема наявності потрібного покупцям товару у виробників і постачальників, особливо це спостерігається у зонах бойових дій, що, власне, ускладнює забезпечення роздрібних підприємств в даних регіонах [8]. У цілому за період з 24 лютого до 23 квітня 2022 збитки торговельних компаній, зокрема втрати нерухомості, обладнання, товарних і складських запасів, оцінювались у 50,7 млрд. грн. Такий оціночний результат дало реалізоване дослідження «Збитки ритейлерів України за два місяці воєнних дій». Зауважимо, що серед дослідної групи (295 мережевих роздрібних підприємств) майже 43 % становили саме малі компанії, до яких відносять торгові мережі з кількістю торгових точок від 3 до 20.

Серед членів RAU протягом 18-21 травня 2022 року було проведено ще одне онлайн-опитування за участю 92 компаній. За результатами дослідження відомо, що до початку військових дій галузь налічувала близько 15263 підприємств, а станом на 20 травня діючими з них уважались 12523 одиниці. При цьому фахівці акцентують увагу на позитивній тенденції: у березні кількість закритих об'єктів торговельної галузі складала 29 %, у квітні це значення рівнялось 23 %, у травні – 18 % [9].

Власне опитування 11-14 березня 2022 року було проведене Європейською Бізнес Асоціацією (European Business Association – ЕВА) [10]. Респондентами стали фізичні особи-підприємці, які є учасниками проекту з підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ) від ЕВА Unlimit Ukraine. Загальна кількість опитуваних становила 156 підприємств. Близько 37 підприємств (24 % опитуваних) оголосили про повну відсутність резервних фінансових коштів. При цьому 50 суб'єктів (32 %) вважають, що період їхньої фінансової стійкості становитиме кілька місяців, ще 34 фірми (22 %) говорять про лише один місяць. Разом з тим на піврічний запас міцності покладають надію 14 підприємств (9 %), а рік та більше мають змогу протриматися, за умови не відновлення роботи, всього 5 % опитуваних або 8 фірм. Таким чином, у результаті

опитування від ЕВА було загалом встановлено, що 42 % представників малого та середнього бізнесу (МСБ) не працюють узагалі, ще 31 % призупинили свою роботу, але прагнуть відновити її. 13 % малих та середніх підприємств продовжили свою діяльність у повному обсязі. Обмежили географію свого функціонування 14 % респондентів. При цьому 3 % фірм закрили частину торгових точок чи відділень. До того ж 13 % МСБ перейшли в онлайн. Серед опитаних респондентів 4% нині планують закрити свій бізнес [10].

У період з 26 травня по 2 червня 2022 року 101 директори членських компаній ЕВА долучилися до нового дослідження, націленого на з'ясування спроможності українського бізнесу функціонувати в нових умовах. Опитування продемонструвало самостійність та фінансову забезпеченість вітчизняних підприємців, адже 92 % не вдавалися до використання державних або міжнародних програм підтримки бізнесу.

Такий динамізм та масштабність змін у структурі та обсягах товарообороту торговельних суб'єктів підприємництва підкреслюють необхідність проведення не лише економічних, а й політичних заходів на державному рівні для контролю та стабілізації поточної ситуації.

У цілому за перші 100 днів ведення активних бойових дій на території України урядом було прийнято близько 280 різноманітних нормативно-правових актів, чимала частка з них націлена на підтримку бізнесу. Зокрема, сьогодні актуальними є велика кількість вітчизняних та міжнародних програм. Український уряд пропонує роботодавцям компенсацію за прийняття на роботу внутрішньо переміщених осіб. Окрему увагу Офіс з розвитку підприємництва та експорту приділяє релокейту постраждалих підприємств. Окрім цього, не дивлячись на фінансові складнощі відбувся запуск урядового проєкту «Робота». У рамках зазначеного проєкту підприємці та ті, хто прагнуть започаткувати новий бізнес, можуть позмагатися за отримання одного з грантів на розвиток: садівництва чи ягідництва (до 400 тис. грн за гектар), тепличного господарства (до 7 млн. грн за 2 гектари), переробного підприємництва (до 80 млн. грн), стартапів у сфері високих технологій та ІТ (від 750 тис. грн до 8 млн. грн) [11].

Постійних змін наразі зазнає і податкова сфера України. Серед останніх ініціатив уряду є розгляд запровадження податкової моделі «10-10-10». Сутність цього проєкту податкової реформи полягає в уніфікації податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб й податку на додану вартість та установа їх на рівні 10 %. Разом з тим пропонується скасувати єдиний соціальний внесок, воєнний збір, а також чинні податкові пільги.

Висновки. Торгівля за своєю суттю є не лише видом господарської діяльності, метою якого є доведення продукції від виробника до споживача будь-якого рівня та отримання прибутку, а й виступає важливим індикатором рівня та якості життя населення. Однак наразі українські роздрібні торговельні підприємства перебувають у шоковому стані та поступово адаптуються до ведення свого бізнесу в умовах економічної нестабільності та війни із росією. Останнє призводить до появи численних гальмуючих розвиток факторів, серед яких доречно назвати знищення певної частки складів торгових мереж, порушення більшості шляхів транспортно-логістичної системи, брак робочої сили тощо. Для запобігання краху економіки Україні необхідно вийти на шлях сталого розвитку під час війни. Сьогодні актуальними є велика кількість вітчизняних та міжнародних програм, частка з них націлена саме на підтримку бізнесу.

Conclusions. Trade in its essence is not only a type of economic activity, the purpose of which is to bring products from the manufacturer to the consumer of any level and make a profit, but also acts as an important indicator of the level and quality of life of the population. Today, however, Ukrainian retailers are in a state of shock and are gradually adapting to doing their business in the face of economic instability and war with Russia. This leads to the

emergence of numerous factors that hinder development. Among them, one can name the destruction of a certain share of warehouses of retail chains, the violation of most of the ways of the transport and logistics system, the shortage of labor, etc. To prevent the collapse of the economy, Ukraine needs to take the path of sustainable development during the war. Today there are a large number of domestic and international programs aimed specifically at supporting business.

Список використаних джерел.

1. Кашперська А. І. Ринок роздрібно́ї торгівлі України: стан і тенденції розвитку. *Бізнес Інформ*. 2021. №4. С. 120-127. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-120-127>. (дата звернення: 10.09.2022)
2. Наказ «Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства» від 24.10.2005 документ № z1350-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1350-05/ed20051119/find?text=%D0%EE%E7%E4%F0%B3%E1%ED%E0+%F2%EE%F0%E3%B3%E2%EB%FF#Text>. (дата звернення: 01.09.2022)
3. Васюта, В., Житник, О. Особливості діяльності середнього та малого бізнесу в умовах пандемії Covid-19. *Економіка та суспільство*. 2021. №33. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-40> (дата звернення: 05.10.2022)
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 25.08.2022)
5. Івануц А., Кобеля З.І. Стан розвитку роздрібно́ї торгівлі України. *Розвиток фінансових відносин суб'єктів господарювання в умовах динамічного зовнішнього середовища*: тези Інтернет-конференції. Житомир. 15 листопада. 2018. С. 114–115. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/114.pdf> (дата звернення: 31.08.2022)
6. Коптева Г.М. Сучасний стан та тенденції розвитку підприємств роздрібно́ї торгівлі. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 6 (17). С. 140–143. URL: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-6-27>. (дата звернення: 28.08.2022)
7. Волкова Н.А., Гогняк І.О. Аналіз стану роздрібно́ї торгівлі України та напрямки її розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон: Херсонський державний університет. 2016. Вип. 21. Ч. 2. С. 180–183. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_21/2/46.pdf. (дата звернення: 25.08.2022)
8. Асоціація ритейлерів України. Статистика війни: за місяць бойових дій український ритейл втратив третину своїх торгових точок. URL: <https://rau.ua/ru/novyni/rusiian-war/>. (дата звернення: 28.09.2022)
9. Асоціація ритейлерів України. Ритейл іде у контрнаступ: скільки втратили магазинів провідні торговельні мережі України (інфографіка): веб-сайт. URL: <https://rau.ua/novyni/vtrachenih-magaziniv-rau-5/>. (дата звернення: 28.09.2022)
10. Європейська Бізнес Асоціація. Фінансові резерви чверті представників малого бізнесу вже вичерпані: веб-сайт. URL: <https://eba.com.ua/finansovi-rezervy-chverti-predstavnykiv-malogo-biznesu-vzhe-vycherpani/>. (дата звернення: 27.09.2022)
11. Дія. Бізнес. Підтримка бізнесу в умовах війни: веб-сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime>. (дата звернення: 03.10.2022)

References.

1. Kashpersjka A. I. (2021) Rynok rozdribnoji torghivli Ukrajinu: stan i tendenciji rozvytku [Ukrainian Retail Market: The State and Development Trends] *Biznes Inform* [Business Inform] (electronic journal). no. 4, pp. 120-127. Available at: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-120-127>.(accessed 10 September 2022)
2. Nakaz “Pro zatverdzhennia Instruksii shchodo zapovnennia form derzhavnykh statystychnykh sposterezhen stosovno torhovoї merezhi ta merezhi restorannoho hospodarstva” vid 24.10.2005 dokument No. z1350-05. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1350-05/ed20051119/find?text=%D0%EE%E7%E4%F0%B3%E1%ED%E0+%F2%EE%F0%E3%B3%E2%EB%FF#Text> (accessed 1 September 2022)
3. Vasyuta, V., Zhytnyk, O. (2021) Osoblyvosti diyal'nosti seredn'oho ta maloho biznesu v umovakh pandemiyi Sovid-19 [Features of medium and small business activity in the context of a pandemic Covid-19] *Ekonomika i suspil'stvo* [Economy and Society] (electronic journal). no.33. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-40> (accessed 5 October 2022)

4. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 25 August 2022)
5. Ivanuts A., Kobelia Z.I. (2018) Stan rozvytku rozdribnoi torhivli Ukrainy [The state of development of retail trade in Ukraine] Proceedings of the *Rozvytok finansovykh vidnosyn subiektiv hospodariuvannia v umovakh dynamichnoho zovnishnoho seredovyshcha* (Zhytomyr, Ukraine, November 15, 2018) pp. 114-115. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/vse.pdf> (accessed 31 August 2022)
6. Koptieva H.M. (2019) Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku pidpriemstv rozdribnoi torhivli [Current state and trends of retail enterprises] *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk* [Pryazovsky Economic Bulletin] (electronic journal) vol. 6 (17), pp. 140-143. Available at: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-6-27> (accessed 28 August 2022)
7. Volkova N.A., Hohniak I.O. (2016) Analiz stanu rozdribnoi torhivli Ukrainy ta napriamky yii rozvytku. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia "Ekonomichni nauky"* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economic Sciences»] (electronic journal), vol. 21, pp. 180–183. Available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_21/2/46.pdf (accessed 25 August 2022)
8. Asotsiatsiia riteileriv Ukrainy. Statystyka viiny: za misiats boiovykh dii ukrainskyi riteil vtratyv tretynu svoikh torhovykh tochok. Available at: <https://rau.ua/ru/novyni/rusiian-war/> (accessed 28 September 2022)
9. Asotsiatsiia riteileriv Ukrainy. Riteil ide u kontrnastup: skilky vtratyly mahazyniv providni torhovelni merezhi Ukrainy (infohrafika). Available at: <https://rau.ua/novyni/vtrachenih-magaziniv-rau-5/>. (accessed 28 September 2022).
10. Yevropeiska Biznes Asotsiatsiia. Finansovi rezervy chverti predstavnykiv maloho biznesu vzhe vycherpani. Available at: <https://eba.com.ua/finansovi-rezervy-chverti-predstavnykiv-malogo-biznesu-vzhe-vycherpani/> (accessed 27 September 2022)
11. Diia. Biznes. Pidtrymka biznesu v umovakh viiny. Available at: <https://business.diia.gov.ua/wartime>. (accessed 3 October 2022)